

Nghiên cứu vai trò và nhiệm vụ giáo dục hướng nghiệp cho học sinh Trung học phổ thông ở Việt Nam theo Chương trình Giáo dục phổ thông 2018

Vũ Công Thương*

*PGS, TS. Trường Đại học Sài Gòn

Received: 8/05/2024; Accepted: 16/05/2024; Published: 28/5/2024

Abstract: Occupation is an important factor that determines the future of each person's life and greatly affects socio-economic development. Therefore, choosing a career that suits your interests, talents, abilities, and personal conditions is an issue of great concern to young people, especially high school students - the age of preparing to work. Necessary equipment to establish yourself and start a career. This article presents the role and some tasks of vocational education for high school students in Vietnam according to the 2018 General Education Program.

Keywords: Education, students, career guidance, tasks, roles.

1. Đặt vấn đề

Hiện nay, trước xu thế toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế và sự phát triển của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, việc phát triển nguồn nhân lực nhằm đáp ứng yêu cầu thúc đẩy công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở nước ta là một vấn đề quan tâm hàng đầu trong toàn bộ chiến lược phát triển giáo dục và đào tạo. Để thực hiện tốt mục tiêu giáo dục của nước ta là “nhằm phát triển toàn diện con người Việt Nam có đạo đức, tri thức, văn hóa, sức khỏe, thẩm mỹ và nghề nghiệp; có phẩm chất, năng lực và ý thức công dân...” [3, tr.7], cần phải quan tâm, nghiên cứu vai trò và nhiệm vụ của hoạt động giáo dục hướng nghiệp, định hướng nghề nghiệp cho học sinh Trung học phổ thông (THPT).

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số vấn đề về hướng nghiệp, giáo dục hướng nghiệp cho học sinh Trung học phổ thông

Giáo dục hướng nghiệp, định hướng nghề nghiệp cho học sinh (HS) là một vấn đề luôn được các nước quan tâm. Sau Hội nghị Quốc tế về Tâm lý học ở Barcelona, Tây Ban Nha năm 1938, khái niệm “hướng nghiệp” được truyền bá rộng rãi. Cuối những năm 20 của thế kỷ XX, xuất hiện hàng loạt những cơ quan chuyên môn về hướng nghiệp ở các nước như: Pháp, Anh, Đức, Ý... Đã có nhiều nghiên cứu bàn về hướng nghiệp như: Theo nhà tâm lý học K.K. Platonôp: “Hướng nghiệp, đó là hệ thống các biện pháp tâm lý - giáo dục, y học nhằm giúp cho con người đi vào cuộc sống thông qua việc lựa chọn cho mình một nghề nghiệp vừa đáp ứng nhu cầu xuất hiện, vừa phù hợp với hứng thú, năng lực của bản

thân. Những biện pháp này sẽ tạo nên sự thống nhất giữa quyền lợi của xã hội với quyền lợi của cá nhân”.

Trong từ điển tiếng Việt, hướng nghiệp được định nghĩa là “thi hành những biện pháp nhằm đảm bảo sự phân bố tối ưu (có chú ý tới năng khiếu, năng lực, thể lực) nội dung theo ngành và loại lao động; hoặc giúp đỡ lựa chọn hợp lý ngành nghề”. Theo Từ điển bách khoa Tâm lý học, Giáo dục học Việt Nam do tác giả Phạm Minh Hạc chủ biên, hướng nghiệp là “hệ thống các biện pháp dựa trên cơ sở tâm lý học, sinh lý học, giáo dục học, xã hội học và nhiều khoa học khác để giúp những học sinh phổ thông chọn nghề phù hợp với nhu cầu của xã hội, đồng thời thỏa mãn tối đa nguyện vọng, thích hợp với năng lực, sở trường và điều kiện tâm sinh lý cá nhân cũng như điều kiện gia đình để họ có thể phát triển đến đỉnh cao trong nghề nghiệp, cống hiến được nhiều cho xã hội cũng như tạo lập được cuộc sống tốt đẹp cho bản thân” [2, tr.467]. Điều 9, Luật Giáo dục nước ta: “Hướng nghiệp trong giáo dục là hệ thống các biện pháp tiến hành trong và ngoài cơ sở giáo dục để giúp học sinh có kiến thức về nghề nghiệp, khả năng lựa chọn nghề nghiệp trên cơ sở kết hợp nguyện vọng, sở trường của cá nhân với nhu cầu sử dụng lao động của xã hội” [3, tr.14]. Tác giả Nguyễn Xuân Thanh cho rằng, hướng nghiệp là “hệ thống các biện pháp tác động của gia đình, nhà trường và xã hội nhằm hướng dẫn và chuẩn bị cho thế hệ trẻ sẵn sàng đi vào lao động ở các ngành nghề theo nhu cầu xã hội và phù hợp với hứng thú, năng lực, sở trường của các nhân” [4, tr.9]. Các biện pháp tác động đó nhằm hỗ trợ cho cá nhân lựa chọn và phát triển chuyên môn nghề nghiệp phù hợp với

khả năng của bản thân họ, đồng thời, thỏa mãn nhu cầu nhân lực cho tất cả các lĩnh vực nghề nghiệp ở cấp độ địa phương và quốc gia.

Như vậy, hiểu một cách chung nhất, giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT là hoạt động của các nhà trường, nhà quản lý giáo dục, tư vấn, gia đình và sự hỗ trợ của các cơ quan, đơn vị, tổ chức xã hội, hướng dẫn, định hướng giúp HS có được những hiểu biết cơ bản về ngành nghề trong xã hội; xu thế phát triển nghề nghiệp; nhu cầu thị trường lao động; những yêu cầu cần thiết về kiến thức, kỹ năng của từng loại ngành nghề, trên cơ sở đó giúp HS xác định lựa chọn được nghề phù hợp với sở thích, năng lực, nguyện vọng, điều kiện gia đình và khả năng đáp ứng thực tiễn nhu cầu xã hội.

2.2. Vai trò của giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT

Giáo dục THPT ở nước ta là “nhằm trang bị tri thức công dân; bảo đảm cho học sinh củng cố, phát triển kết quả của giáo dục Trung học cơ sở, hoàn thiện học vấn phổ thông và có hiểu biết thông thường về kỹ thuật hướng nghiệp; có điều kiện phát huy năng lực cá nhân để lựa chọn hướng phát triển, tiếp tục học chương trình giáo dục đại học, giáo dục nghề nghiệp hoặc tham gia lao động, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc” [3, tr.28]. Vì vậy, giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT có tầm quan trọng đặc biệt, điều đó được thể hiện ở các nội dung sau:

Thứ nhất, giúp học sinh THPT hiểu biết về các nghề nghiệp, những đặc điểm và yêu cầu của nghề nghiệp trong xã hội.

Theo quy định của Luật Giáo dục, giai đoạn giáo dục định hướng nghề nghiệp là cấp THPT. Đây là bước khởi đầu quan trọng trong quá trình phát triển nguồn nhân lực. Thực chất công tác hướng nghiệp cho học sinh THPT là quá trình giáo dục nhằm điều chỉnh động cơ, hứng thú nghề nghiệp của học sinh, nhằm giải quyết mối quan hệ giữa cá nhân với xã hội, giữa cá nhân với nghề; giáo dục ý thức, nhận thức đúng đắn trong việc lựa chọn nghề, từ đó mới có tình yêu đối với lao động, hứng thú nghề nghiệp và tạo được năng suất lao động cao.

Giáo dục hướng nghiệp giúp HS được làm quen với những nghề cơ bản trong xã hội. Điều này, là cơ sở quan trọng cho việc định hướng nghề nghiệp của HS THPT. Bởi vậy, hướng nghiệp trước hết, cần phải làm cho HS nhận thức được hoàn cảnh, điều kiện xã hội cụ thể, nhu cầu của thị trường lao động hiện tại và tương lai, từ đó HS có thể phân tích, đánh giá và phát triển các năng lực, điều kiện của bản thân nhằm

chuẩn bị cho việc tiếp cận những nghề nghiệp phù hợp với nhu cầu của xã hội. Nói cách khác, điều này làm hình thành ở HS nhận thức đúng đắn về những nghề cần phát triển.

Trong thực tế, hướng nghiệp không chỉ tác động vào ý thức, nhận thức của HS đối với nghề dự định sẽ lựa chọn, mà quan trọng là làm cho HS hiểu được ý nghĩa, giá trị của nghề, hình thành hứng thú, niềm tin, say mê nghề và tâm nguyện cống hiến cuộc đời mình cho nghề đã chọn.

Thứ hai, giúp HS nhận thức được các đặc điểm của thị trường lao động, từ đó có định hướng cụ thể trong quá trình học tập và thực hiện tốt mục tiêu đề ra.

Giáo dục hướng nghiệp bên cạnh thông tin cho HS về nghề nghiệp, thì thông tin về thị trường lao động giữ vai trò rất quan trọng. Nếu thiếu thông tin về thị trường lao động, HS sẽ khó khăn trong việc chọn nghề và học nghề, các nhà lãnh đạo, quản lý cũng sẽ rất khó khăn trong việc hoạch định chính sách, xây dựng kế hoạch, giải pháp để đào tạo lao động. Thông tin về thị trường lao động sẽ giúp cho HS có cơ sở để lựa chọn được nghề nghiệp, vừa phù hợp với hứng thú, khả năng của bản thân, vừa phù hợp với đòi hỏi của thực tiễn và sự phân công lao động xã hội. Do đó, trong hoạt động hướng nghiệp cần thông tin cho HS về thị trường nhân lực như: Nhu cầu về tuyển dụng lao động của các ngành nghề; tình hình việc làm của số học sinh tốt nghiệp phổ thông hoặc tốt nghiệp các trường cao đẳng, đại học; dự báo về tình hình kinh tế - xã hội, nhu cầu việc làm trong các lĩnh vực nghề nghiệp trong tương lai. Thông tin về thị trường lao động cho HS có thể tiến hành bằng nhiều hình thức khác nhau như: Thông qua các cơ quan môi giới lao động việc làm, qua các phương tiện thông tin đại chúng (sách báo, đài phát thanh, truyền hình, các chương trình thông tin quảng cáo...). Dựa trên những thông tin này, HS biết nên đi học những ngành nghề nào mà xã hội đang cần và phải có phẩm chất, tiêu chuẩn gì để đáp ứng những yêu cầu của nghề nghiệp đó.

Thứ ba, giúp HS tự đánh giá được khả năng, năng lực của bản thân, từ đó đưa ra được quyết định lựa chọn nghề phù hợp.

Hướng nghiệp trong quá trình đào tạo sẽ giúp học sinh THPT định hình năng lực thực sự của mình trên cơ sở của sở thích, sở trường, sức khỏe và năng lực của bản thân, từ đó quyết định việc lựa chọn nghề nghiệp cho mình. Thông qua hoạt động hướng nghiệp HS sẽ biết được việc chọn nghề, hình dung ra cơ hội việc làm sau này và phải có những phẩm chất

nghề nghiệp như thế nào, chuẩn bị những gì để có thể gắn bó với nghề đó.

Mục đích cơ bản, quan trọng của giáo dục hướng nghiệp là giúp HS lựa chọn được nghề phù hợp với bản thân. Nếu trong nhà trường tổ chức việc hướng nghiệp không thường xuyên, liên tục thì HS dễ lựa chọn sai nghề nghiệp, xác định sai mục tiêu nghề nghiệp hoặc thay đổi mục tiêu nghề nghiệp không dựa vào năng lực, điều kiện của bản thân. Thực tế đã cho thấy, có không ít HS thiếu thông tin về nghề nghiệp, nên lựa chọn nghề theo cảm tính hoặc sở thích cá nhân đã dẫn đến hiện tượng khi vào học ở trường cao đẳng, đại học rồi bỏ học giữa chừng hoặc sau khi tốt nghiệp có thể nhận được việc làm, nhưng khi gặp khó khăn hoặc thấy không phù hợp, họ cũng dễ bỏ việc, điều đó đã gây lãng phí thời gian, công sức và tiền bạc cho cả nhà trường, gia đình và bản thân người học.

2.3. Nhiệm vụ của giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT

Ở trường THPT, công tác giáo dục hướng nghiệp là một bộ phận quan trọng của công tác giáo dục và đào tạo. Một mặt, hướng nghiệp giúp điều chỉnh động cơ chọn nghề của HS, điều chỉnh hứng thú nghề nghiệp của họ theo xu thế phân công lao động xã hội; mặt khác, hướng nghiệp hướng vào việc sử dụng hợp lý nguồn lao động trẻ tuổi của đất nước; nâng cao năng suất lao động của xã hội; đưa thanh thiếu niên vào đúng vị trí lao động nghề nghiệp, giúp họ phát huy hết năng lực, sở trường lao động, nâng cao hứng thú, niềm tin nghề nghiệp, phát triển khả năng sáng tạo trong lao động. Vì vậy, giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT có nhiệm vụ là:

Thứ nhất, giáo dục hướng nghiệp cần phải làm cho học sinh THPT hiểu được điều kiện, hoàn cảnh xã hội, nhu cầu của thị trường lao động hiện tại và tương lai, trên cơ sở đó HS có thể đánh giá và phát triển các năng lực, điều kiện của bản thân chuẩn bị cho việc tiếp cận những nghề nghiệp phù hợp với bản thân và nhu cầu của xã hội, tức là hình thành ở HS nhận thức đúng đắn về những nghề cần phát triển.

Thứ hai, giúp HS hình thành năng lực nghề nghiệp tương ứng. Đối với học sinh THPT, con đường hình thành năng lực nghề nghiệp là tổ chức lao động sản xuất kết hợp với dạy nghề. Trong quá trình này, HS sẽ được trải nghiệm trong các hình thức hoạt động thực tiễn, từ đó, năng lực nghề nghiệp sẽ nảy nở và phát triển. Vì vậy, trong quá trình hướng nghiệp, phải tạo điều kiện sao cho học sinh THPT hình thành năng lực tương ứng với hứng thú nghề nghiệp đã có.

Thứ ba, giáo dục cho HS có thái độ đúng đắn đối với lao động, ý thức tôn trọng người lao động, ý thức tiết kiệm và bảo vệ của công. Đây là những phẩm chất nhân cách không thể thiếu được ở người lao động mới ở nước ta trong thời kỳ đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Giáo dục tri thức đạo đức nghề nghiệp giúp học sinh THPT có định hướng nghề nghiệp và có các hành vi ứng xử đúng đắn đối với công việc, đối với người khác.

Thứ tư, giáo dục hướng nghiệp nhằm phát triển hứng thú nghề nghiệp ở học sinh THPT dựa trên năng lực và điều kiện hiện có của họ bởi hứng thú nghề nghiệp đóng vai trò rất quan trọng trong quá trình phát triển năng lực nghề nghiệp ở mỗi cá nhân, là chỉ số quan trọng để xét sự phù hợp nghề nghiệp của con người.

3. Kết luận

Trong bối cảnh cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư hiện nay, thì việc giáo dục hướng nghiệp cho học sinh THPT có tầm quan trọng đặc biệt. Giáo dục hướng nghiệp là một bộ phận trong hoạt động giáo dục của trường THPT, góp phần cụ thể hóa mục tiêu giáo dục - đào tạo của nhà trường, là bước khởi đầu quan trọng của quá trình nâng cao chất lượng nguồn nhân lực cho xã hội. Học sinh THPT có được một nghề nghiệp và một tương lai vững chắc, điều đó phụ thuộc vào nhiều yếu tố, trong đó cơ bản là quyết định đúng đắn trong việc lựa chọn ngành nghề phù hợp với năng lực, sở trường của bản thân và nhu cầu ngành, nghề trong sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước. Vì vậy, nghiên cứu vai trò và nhiệm vụ của giáo dục hướng nghiệp, để trên cơ sở đó đề xuất những giải pháp khả thi nhằm nâng cao hiệu quả của việc hướng nghiệp cho học sinh THPT là một vấn đề cần quan tâm hiện nay.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông*, Chương trình tổng thể, (Ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo).
2. Phạm Minh Hạc (Chủ biên) (2013), *Từ điển bách khoa Tâm lý học, Giáo dục học Việt Nam*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
3. Quốc hội nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam (2019), *Luật Giáo dục* (Được thông qua ngày 14/6/2019), Nxb Tư pháp, Hà Nội.
4. Nguyễn Xuân Thanh (4/2013), “*Đổi mới công tác giáo dục hướng nghiệp cho học sinh trong trường trung học phổ thông*”, Tạp chí Khoa học giáo dục, (91).